

 VILÁGGAZDASÁG

ICEG EC

Az új tagállamok konvergencia-indexe

2004/2 JELENTÉS

BUDAPEST, 2004. DECEMBER

TARTALOMJEGYZÉK

<i>BEVEZETÉS</i>	<i>3</i>
<i>I. AZ ÚJ TAGÁLLAMOK ÖSSZESÍTETT KONVERGENCIAINDEXE</i>	<i>3</i>
<i>II. AZ ÚJ TAGÁLLAMOK NOMINÁLIS KONVERGENCIÁJA</i>	<i>5</i>
<i>III. A REÁL KONVERGENCIA AZ ÚJ TAGÁLLAMOKBAN</i>	<i>11</i>
<i>IV. A SZERKEZETI KONVERGENCIA AZ ÚJ TAGÁLLAMOKBAN</i>	<i>15</i>

BEVEZETÉS

Az ICEG Európai Központ és a Világgazdaság elkészítette az újonnan csatlakozott államokra vonatkozó legfrissebb konvergencia-indexét. Az első index 2002 decemberében jelent meg, és ezt követték a félévente megjelentetett frissítések. Az index keretében nyolc újonnan csatlakozott ország nominális, szerkezeti és reálkonvergenciáját jelző mutatók összesített figyelembe vétele határozza meg, hogy hol tartanak ezek az országok egymáshoz, illetve az Európai Unió átlagos értékeihez viszonyítva a felzárkózás hosszú folyamatában.

AZ INDEX SZÁMÍTÁSA

Az ICEG Európai Központ és a Világgazdaság által kidolgozott index tíz olyan makrogazdasági mutató összevonásából készült, amelyek kifejezik az Európai Unió régi és új tagállamai közötti fejlettségbeli különbségek néhány fontos dimenzióját. A mutatók többsége az újonnan csatlakozott gazdaságok nominális, másik része reálkonvergenciáját jelzi, míg 2 mutató ad információt a szerkezeti felzárkózásról. Az index számítása során alkalmazott mutatók: infláció, költségvetési hiány, államadósság, a folyó fizetési mérleg hiánya (nominális konvergencia), a gazdasági növekedés üteme, a bér- és az árszínvonal, valamint az egy főre jutó GDP (reálkonvergencia), a mezőgazdaságban alkalmazottak aránya az összes foglalkoztatotthoz vetítve és az üzleti élet jogi környezete (az EBRD-től átvett komplex mutató) (szerkezeti konvergencia).

A 0-tól 10-ig terjedő skálán 10-es osztályzatot egy olyan gazdaság érne el, amelyik éppen teljesíti a maastrichti kritériumokat (vagy jobb annál), és a reálfejlettség, valamint a szerkezeti mutatók tekintetében az uniós átlagnak megfelelő értékekkel bír (és kétszer olyan gyorsan növekszik). A súlyozáskor nagyobb szerepet adunk az állomány (stock) változóknak (ár- és bérszínvonal, egy főre jutó GDP), míg a hektikusabban ingadozó, úgynevezett folyó (flow) mutatók (infláció, költségvetési egyenleg stb.) relatíve kisebb súllyal szerepelnek. Így az indexben egyszerre szerepelnek olyan mutatók, melyek azt vizsgálják, hogy a maastrichti kritériumoknak megfelel-e az ország; reálfejlettségben hol tart a gazdaság és milyen mértékben térnek el fontos szerkezeti mutatói az EU átlagától.

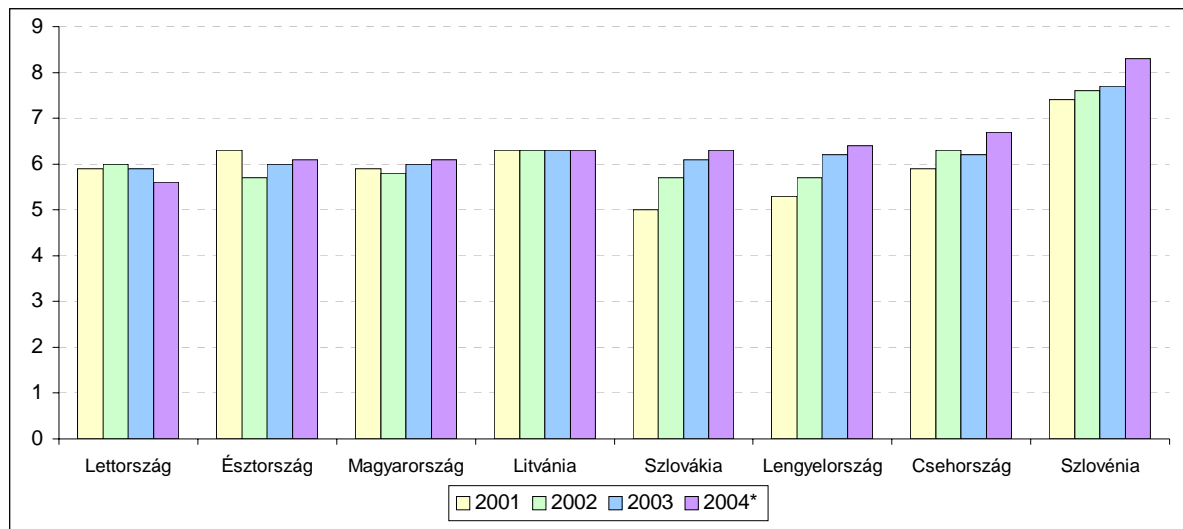
I. AZ ÚJ TAGÁLLAMOK ÖSSZESÍTETT KONVERGENCIAINDEXE

Az újonnan csatlakozott államok rangsorában 2004-ben a tavalyihoz képest kisebb változások következtek be. A rangsort változatlanul Szlovénia vezeti, köszönhetően a térségben kiugróan magas reálgazdasági fejlettségének és kedvező szerkezeti adottságainak, valamint az elmúlt időszakban sokat javult makrogazdasági teljesítményének inflációt leszámítva évek óta stabil makrogazdasági környezetének.

Szlovénia mögött azonban hátrább kerültek a rangsorban a balti államok, mindenekelőtt Észtország és Litvánia elsősorban megugró inflációjuk miatt. Szlovénia mögött a listán a második és harmadik helyre két közép-európai ország, Lengyelország és Csehország került: mutatójuk erőteljes javulása a korábbinál dinamikusabb növekedésnek, valamint a javuló makrogazdasági egyensúlynak (elsősorban a csökkenő költségvetési deficitnek) köszönhető.

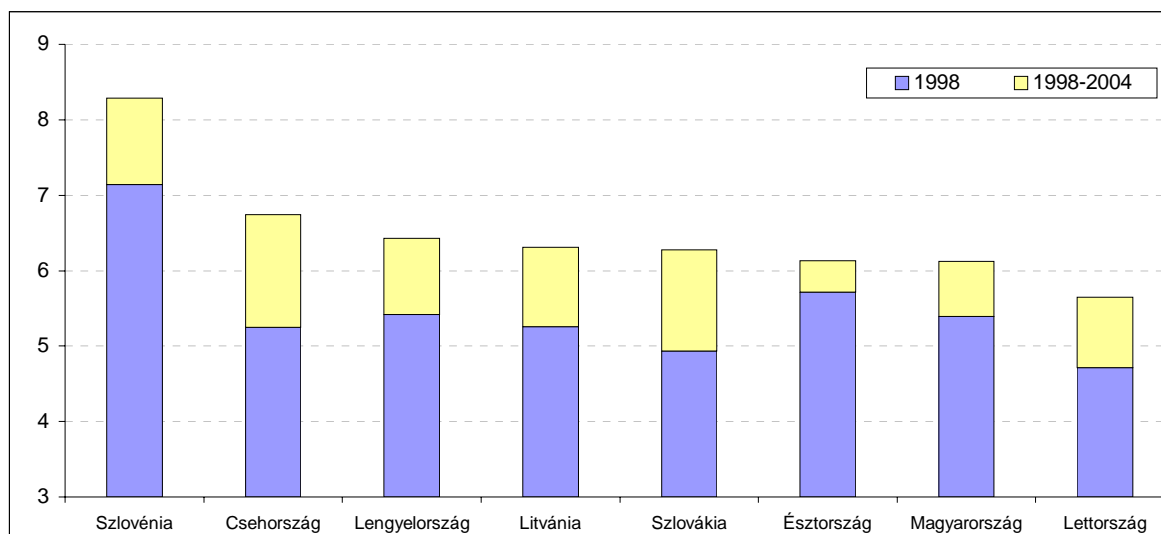
Összességében az országok többsége a balti államokat (stagnáló index Litvániában és csökkenő Észtországban és Lettországon) kivéve előrehaladt a konvergencia indexben: az előrehaladás különösen erőteljes volt Szlovénia és Lengyelország esetében.

Grafikon 1. A konvergencia-index alakulása az új tagállamokban

Magyarország 2004-ben a rangsorban az utolsó előtti, hatodik-hetedik helyen állt Észtországgal, megelőzve Lettországot. A kedvezőtlen helyezés elsősorban a nominális konvergencia mutatók többi újonnan csatlakozott államnál kedvezőtlenebb alakulásának köszönhető, hiszen a szerkezeti és reálfejlettséget illetően hazánk kedvező pozícióban van a nyolc ország között. A konvergencia-index értékének emelkedése is elsősorban a bérszínvonal közeledésének és a gyors GDP növekedésnek köszönhető. Szembetűnő az index alakulásában, hogy Magyarországhoz hasonlóan az utolsó előtti helyen szerepel Észtország, amely gyakran példaként említett ország, de a konvergencia-indexet tekintve rosszabbul teljesít öt másik új tagállamnál és csak Lettországot előzi meg a rangsorban.

Végezetül érdemes időben visszatekintve megnézni, hogy miképpen változott az index értéke az elmúlt években. A grafikonra tekintve is látható, hogy a nyolc újonnan csatlakozott ország jelentős előrehaladást mutat fel az EU-átlagához történő konvergálásban az összetett konvergencia-indexünket tekintve. A nyolc ország indexének átlaga 1998 és 2004 között 5,5-ről 6,5-re emelkedett. Ugyanakkor az egye országok esetében az előrehaladás mértéke eltérő volt. A legjelentősebb előrehaladás a legfejlettebb Szlovéniában, illetve Csehországban és Szlovákiában következett be: az első két ország esetében ez viszonylag egyenletes előrehaladás volt, míg Szlovákiában az elmúlt évekre korlátozódott. Őket követi nagyjából azonos mértékben Litvánia, Lettország és Lengyelország, majd a sort Magyarország és az utolsó Észtország zárja, ahol az index mérsékelten emelkedett az elmúlt 6 évben.

Grafikon 2. A konvergencia-index 1998-ban és 2004-ben

Az index esetében figyelembe kell venni, hogy ez egy összetett, a nominális, reál és szerkezeti konvergenciát is mérő mutató, ezért az index értékének növekedése nem jár szükségszerűen együtt az összes alkotóelem azonos irányú és mértékű változásával. Az indexek értékének emelkedése elsősorban a nominális és szerkezeti konvergenciában elért eredményeknek tudható be, és kisebb, illetve erőteljesebben szórt volt a reálkonvergenciában bekövetkezett előrehaladás. Éppen ezért az előrehaladást nem a fejlettségben, a jövedelmi szintekben bekövetkezett eltérésként kell elfogadni.

II. AZ ÚJ TAGÁLLAMOK NOMINÁLIS KONVERGENCIÁJA

Az újonnan csatlakozott gazdaságok nominális konvergenciájában meghatározó szerepet játszik az infláció és az államháztartási egyensúly alakulása: a két mutató alakulása meghatározza az adósságkritérium, az árfolyam-stabilitás és a hosszú lejáratú adósságon fennálló kamatszínvonal alakulását. Az új tagállamokban 2004-ben részben egyszeri tényezők hatására megtorpant a korábbi előrehaladás az infláció csökkenésében, ugyanakkor az államháztartás mutatóiban a nehézségek változatlanul jelentősek, elsősorban a közép-európai államokban.

Infláció. A vizsgált újonnan csatlakozott gazdaságokban 2004-ben megfordult az elmúlt években érzékelhetően felgyorsuló dezinfláció: miközben a nyolc államban a fogyasztói árindex 2003-ban átlagosan 2, 8%-kal emelkedett szemben a 2000-ben mért 6, 6%-os és 2002-es 3, 2%-os növekedéssel, idén az árindex emelkedése átlagosan 4, 5%-os lesz. A fogyasztói árak növekedési üteme Szlovákiát és Szlovéniát leszámítva mindenhol felgyorsult: különösen szembetűnő az átlagos éves infláció megugrása Lettországból és a megelőző évben deflációban lévő Csehországból és Litvániából. Az átlagos fogyasztói árindex felgyorsult növekedése mögött a vizsgált országokban több tényező hatása mutatható ki.

Az átlagos éves fogyasztói árindex növekedése mögött 2004-ben meghatározó módon az EU-hoz történő csatlakozás mellékhatásai állnak. A csatlakozással párhuzamosan ugyanis sok országban jelentős kiigazítások következtek be a hatóságilag szabályozott árak körében, illetve a közvetett adókban. A hatósági árak emelése, és az adóreform, vagy adóharmonizáció keretében megemelt forgalmi és fogyasztási adók jelentős, az esetek többségében egyszeri inflációs nyomást eredményeztek. Ugyanakkor ott, ahol az adóemeléseknek és hatósági

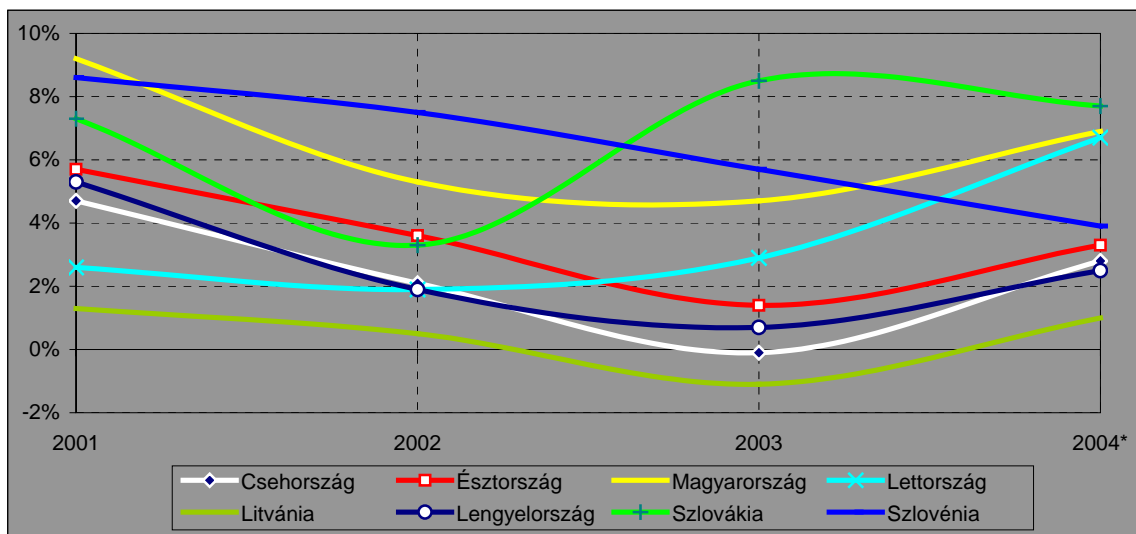
árkiegészítéseknek másodlagos (elsősorban a nominális bérek emelkedésén keresztül) hatása is jelentkezik, tartós inflációs nyomással lehet számolni.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozásnak van egy másik infláció gerjesztő hatása is: az Egységes Piacon belül az erőteljesebb verseny hatására bekövetkezik a korábban az újonnan csatlakozott tagállamokban kialakult árszerkezet átrendeződése is. Miközben ez egyes árucsoportokban az árak növekedésével, másokban csökkenésével jár együtt, a lefelé merev árak miatt ez addicionális inflációs többletként jelentkezik.

Idén a felgyorsuló inflációhoz a balti államokban, Lengyelországban hozzájárult a belföldi kereslet növekedése is. A korábbi éveknél erőteljesebb jövedelemnövekedés, a lakosság likviditási korlátjának enyhülése, a deviza-eladósodás növekedése a lakossági fogyasztás erőteljes növekedését eredményezte, aminek szintén volt szerepe az infláció felgyorsulásában.

Végezetül, a gazdaságok többségében az infláció megugrásához hozzájárult a cserearányok átrendeződése, az olaj- és importált árak emelkedése is. Mivel Lengyelországot leszámítva ezen országok kis és nyitott gazdaságok, a növekvő importált infláció és a cserearányok (országoként eltérő mértékű) romlása kedvezőtlenül érintette a fogyasztói árak alakulását. Az importált infláció mértékét nem csökkentette a nominális árfolyamok sok helyen tapasztalt erősödése, illetve a dollár euróval szembeni erőteljes gyengülése sem.

Grafikon 3. A fogyasztói árindex alakulása az új tagállamokban

Az általános trenddel szemben Szlovéniában és Szlovákiában a fogyasztói árak emelkedése lassul: ebben Szlovéniában szerepet játszik a korábban éveken keresztül folytatott hátratekintő bérindexálás megszüntetése, valamint a tollár rögzítése az euróhoz, amivel a korábbi inflációs letéréseket kompenzáló nominális leértékelési pályát adták fel. Szlovákiában a dezinfláció a tavalyi adminisztratív áremelkedés lecsengésének, a fiskális pozíció javulásának, valamint a korona erősödésének köszönhető.

A tavalyi évhez hasonlóan idén is 2 nagyobb csoportra lehet majd bontani az országokat. A Csehország, Litvánia, Észtország és Lengyelország képviselte csoportban a megugró infláció ellenére árstabilitásról és a maastrichti kritériumokat teljesítő árdinamikáról lehet beszélni. Ezekben a gazdaságokban az infláció szintje 2002 óta a konvergencia küszöb alatt található és az ideai megugrás sem veszélyezteti a kritérium teljesítését. Az országok másik csoportjában

az inflációs kritérium elérése még várat magára és további erőfeszítéseket igényel a gazdaságpolitikától.

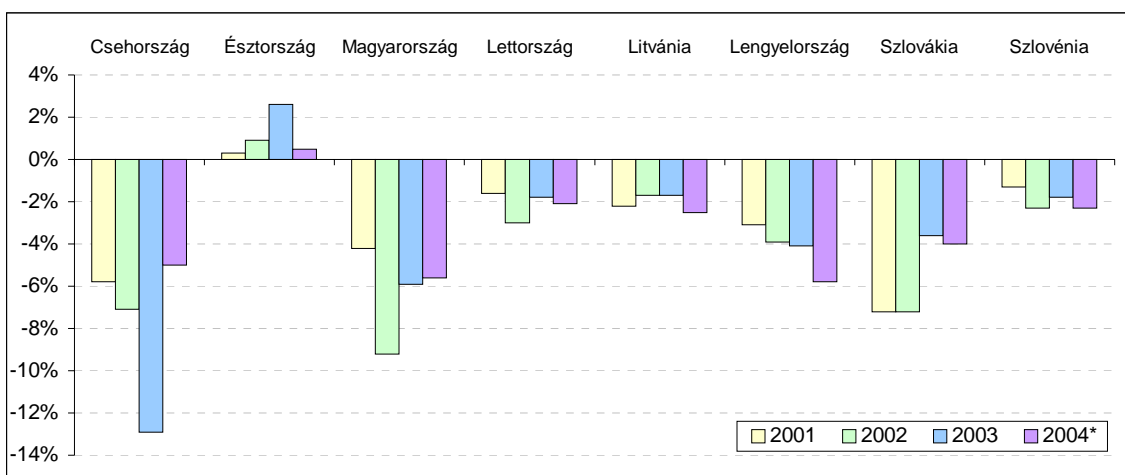
Államháztartási egyenleg. Az újonnan csatlakozott államokban eltérő képet mutatnak az államháztartási egyenlegek alakulását illetően. Az államháztartás hiánya a nyolc országban a 2002-es súlyozatlan 4, 2%-ról tavaly 3, 6%-ra mérséklődött, míg idén 3, 3%-ra csökken, ami változatlanul távol van a maastrichti kritériumtól és az Stabilitási és Növekedési Egyezmény (SNE) előírásaitól. Ráadásul a csökkenésben szerepe van a cseh hiány drasztikus mérséklődésének a tavalyi deficiten kívüli tételek elszámolása miatt megugrott szintről: e nélkül számítva a többi ország átlagos hiánya növekedett és az egyenleg Csehországot és Magyarországot kivéve mindenhol romlik.

Az egyenleg romlásában több tényező játszik szerepet. Egyrészt összességében az exogén adottságok kedvezőtlenek voltak és nem segítették a fiskális korrekciót: az euró-övezet növekedési kilátásai elégtelenek voltak a pozitív ciklikus hatás érvényesüléséhez. Kivétel ez alól Lengyelország, ahol a gyors növekedés mellett ugyan romlik az államháztartás egyenlege, de ennek mértéke kisebb lesz a korábban vártnál.

Másrészt érvényesültek az Európai Unióhoz történő csatlakozás korábban jelzett negatív fiskális hatásai: a nemzeti források előteremtése a kofinanszírozott projektekhez, az adóbefizetések bevételeket csökkentő hatása már 2004-ben is rontotta az elsődleges egyenlegeket. Az elsődleges egyenlegek alakulása mellett figyelembe kell venni azt is, hogy az elmúlt 2-3 évben jelentős növekedés következett be az államadósság/GDP mutatóban is, ami a kamatkiadások és ezzel a teljes hiány növekedésével járt együtt. Végezetül nem szűntek meg az átalakulással összefüggő fiskális sokkok: a bankrendszer konszolidálása, az örökölt államadósság kezelése, az adóterhelés mérséklése terheket ró a költségvetésekre, elsősorban Csehországban, Lengyelországban.

Grafikon 4.

Az államháztartási egyenlegek alakulása a balti és a közép-európai államokban

Az államháztartási egyenlegek alakulását illetően az újonnan csatlakozott államokat két csoportra lehet bontani. A balti államokban 1999 óta a gyors növekedés teremtette kedvező ciklikus hatás, a nemzetközi összevetésben is alacsony rövid- és középlejártú kamatlábak, az elenyésző államadósság, valamint a valutatanács, illetve az ERM-II által gyakorolt fegyelmező erő nyomán az államháztartás hiánya a konvergencia-kritérium alatt van, sőt Észtország egyedülálló módon államháztartási többlettel rendelkezik. Az államháztartási

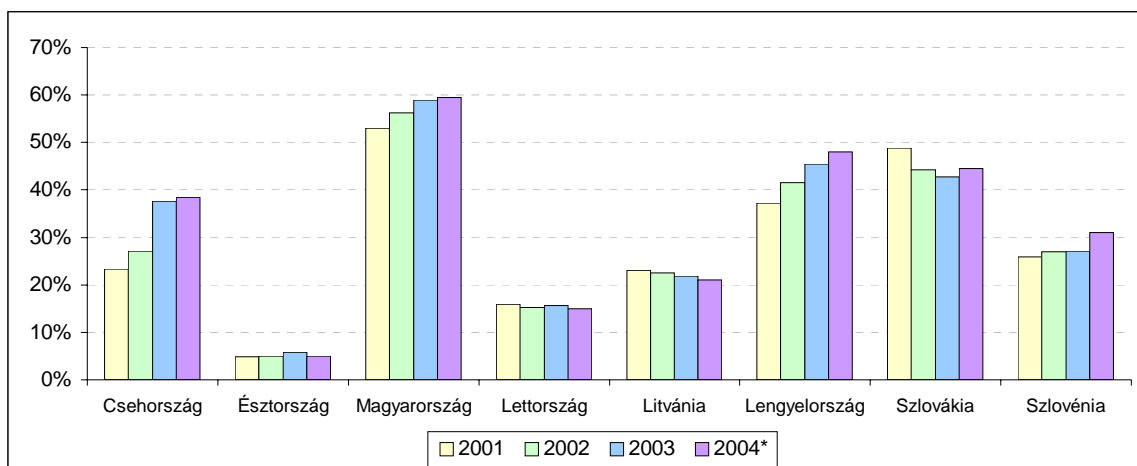
hiányra vonatkozó kritérium viszonylag könnyen teljesíthető, hiszen alacsony az államadósság, minimálisak a kamatkidadások, a közép-európai államoknál kedvezőbbek a demográfiai folyamatok, és nem fenyeget a deficiten kívüli adósságelemek növekedése sem. A balti államokhoz hasonlóan kedvező Szlovénia helyzete is egyetlenként a közép-európai államok közül.

Az országok másik csoportját a közép-európai gazdaságok alkotják, ahol a hiány meghaladja a referencia-értéket, és az államháztartási egyenlegek az elmúlt években – időben és mértéküket tekintve eltérően – jelentősen romlottak. A tartósan magas hiány tükrözi az inkább kedvezőtlen ciklikus hatásokat, a költségvetési kiadások erőteljes növekedését az anticiklikus fiskális politikák nyomán, az erőteljes jövedelemkiáramlást (Magyarország) az állami szektorban, valamint a szerkezetváltás és korábban felhalmozott feszültségek kezelésének fiskális költségeit (Csehország és Lengyelország). Annak ellenére, hogy a fiskális politikák a közép-európai gazdaságokban (elsősorban Csehországban, Magyarországon) szigorodtak, nem következik be jelentős javulás az egyenlegekben az elégtelen korrekció, a magas és/vagy növekvő államadósság, illetve a változatlanul magas konszolidációs költségek miatt. A költségvetési kiigazítás ezekben a gazdaságokban szerkezeti elemeket csak kevésbé érint, és ezek fenntarthatósága is kérdéses: a gyorsuló gazdasági növekedés ellenére az elsődleges egyenlegek kevésbé javulnak.

Államadósság. Miközben az államháztartási egyenlegek általában kedvezőtlenebbek az újonnan csatlakozott államokban, mint az EU-15-ben az államadósság szintje jóval alacsonyabb: 2004-ben az első ország-csoportban 32, 5%, az utóbbiban előreláthatólag 57, 5% lesz. Az újonnan csatlakozott – és ezen belül is elsősorban a közép-európai - országokban az elmúlt években viszont erőteljes volt az adósság/GDP mutató emelkedése, ami 2004-ben érezhetően lelassult. Az államháztartási hiányhoz hasonlóan az államadósság is eltérően alakul a közép-európai és balti országokban.

Az adósságkritérium teljesítése nem okoz problémát a balti államoknak és Szlovéniának, mert vagy az adósság szintje alacsony (Észtország és Lettország), vagy ha közepes méretű (mint Litvánia és Szlovénia esetében), akkor nincs olyan szerkezeti, vagy makrogazdasági tényező, amely rövidtávon az adósság erőteljes növekedését eredményezné és megkérdőjelezné fenntarthatóságát és finanszírozhatóságát. Ezekben a gazdaságokban az adósságdinamika is kedvezően alakul: az elsődleges egyenlegek általában szufficitesek, a nominális kamatszínvonal és a kamatkidadások GDP arányos értéke alacsony, a gyors növekedésnek köszönhetően kedvező a reálnövekedés és az államadósságon fennálló átlagos reálkamat közötti eltérés, ami együttesen az adósság/GDP mutató stabilizálásához vezet. Ennek megfelelően 2004-ben az adósság/GDP mutató stagnál a balti államokban, és enyhén emelkedik Szlovéniában.

A 4 visegrádi államban ezzel szemben magas az államadósság/GDP szintje, de 2004-ben kedvezőbben alakul az adósságdinamika a korábbi éveknél. Erőteljesen lelassult az adósság/GDP mutató növekedése Csehországban és Lengyelországban köszönhetően a deficiten kívüli tételek kisebb hozzájárulásának, valamint a felgyorsuló növekedési ütemnek és a reál GDP és kamatszint közötti rés növekedésének. Emellett az adósság/GDP növekedése mérsékelt maradt Magyarországon és Szlovákiában, bár Magyarországon vészesen megközelítette a kritériumot, és szintje messze meghaladja a fenntartható és a gazdaság fejlettsége által indokolt szintet.

Grafikon 5. Az államadósság/GDP alakulása az új tagállamokban

Összességében a közép-európai államokban az adósság/GDP mutatók fejlettségi szinthez képest kifejezetten magasak: az adósságdinamika idei lassulása mellett az adósság/GDP mutató a 4 ország átlagában GDP arányosan 6, 5 százalékponttal emelkedett 2001 és 2004 között. A növekedésen túlmenően az adósságdinamikát befolyásoló számos tényező (demográfiai folyamatok, az államháztartás alrendszerében beépített implicit adósságok, az állami kezességvállalások, a felzárkózással kapcsolatosan várható addicionális állami kiadások) kedvezőtlenül alakul, ami erőteljes fiskális korrekció nélkül az adósság/GDP mutató további növekedését vetíti előre.

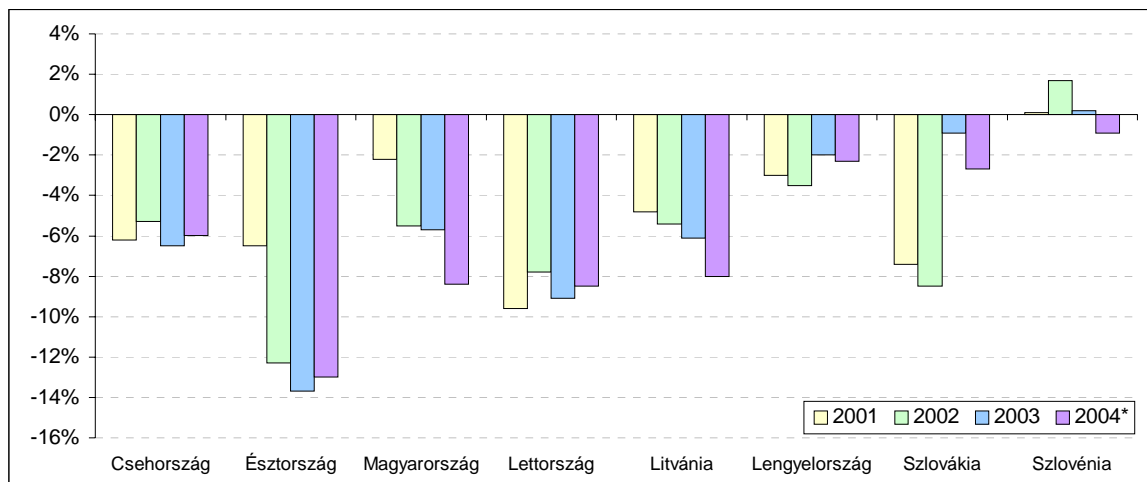
Folyó fizetési mérleg. A folyó fizetési mérleg egyenleg megfelelően mutatja azt, hogy milyen makrogazdasági feszültségekkel jár a nominális és reálkonvergencia az új tagállamokban. A korábban egyedülálló módon szufficittel, idén pedig a legkisebb hiánnyal rendelkező Szlovéniát leszámítva mindegyik újonnan csatlakozott országnak szembe kell nézni visszatérő és gyakran korrekciót kikényszerítő fizetési mérleg problémákkal.

A folyó fizetési mérleg egyenleg alakulása és a hiány nagysága alapján az újonnan csatlakozott államokat két nagyobb csoportra lehet osztani. Az egyik csoportba tartoznak a tartósan magas hiánnyal rendelkező balti államok, illetve a közép-európai gazdaságok közül Csehország és Magyarország, míg a másikba a mérséklet és időben csökkenő deficittel rendelkező Lengyelország és Szlovákia.

Az első csoportba tartozó országokban a magas folyó fizetési mérleg deficit mögött a nemzeti megtakarítási ráták csökkenése áll, amihez az államháztartás és magánszektor nettó megtakarítói pozíciójának romlása egyaránt hozzájárult, bár országonként eltérő mértékben. Az állam növekvő finanszírozási szükségletéhez társult ezekben a gazdaságokban a lakossági szektor nettó megtakarításainak erőteljes csökkenése a felgyorsuló jövedelemkiáramlás és a felpuhuló likviditási korlát miatt. Ezekben a gazdaságokban az export növekedése nem járt együtt a kereskedelmi mérleg érezhető javulásával részben az export növekedés mérsékelt üteme, részben annak magas importtartalma miatt.

Ugyanakkor több országban a korábban kedvezően alakuló szolgáltatási és jövedelemegyenleg romlott, köszönhetően a növekvő szolgáltatásimportnak és a közvetlen tőkebefektetések utáni profitkivonásnak, ami magával hozta a folyó fizetési mérleg hiányának növekedését is.

Grafikon 6. A folyó fizetési mérleg GDP arányos egyenlege az új tagállamokban

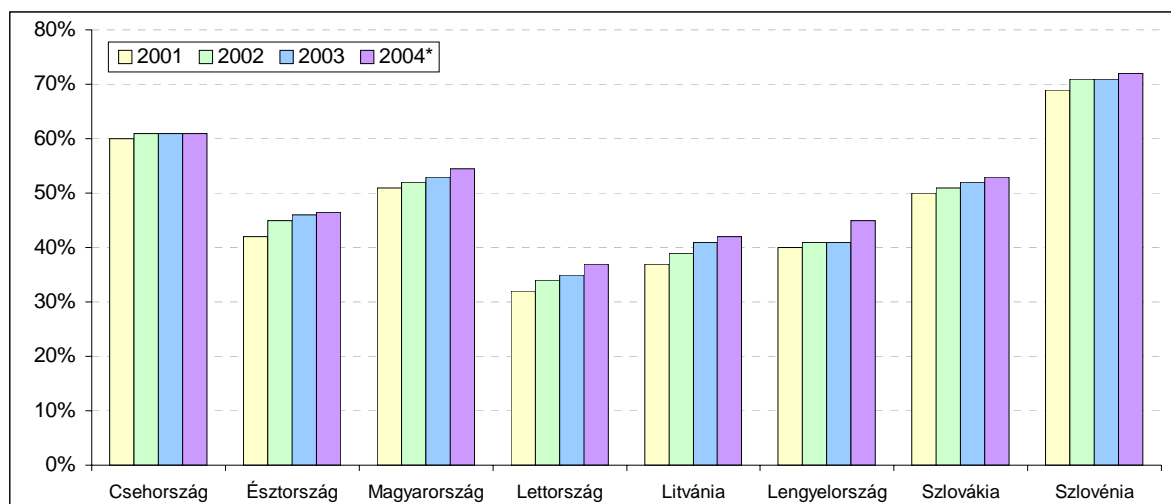

A folyó fizetési mérleg egyenleg ott javult, ahol részben a nemzeti valuta erőteljes leértékelődése (Lengyelország) illetve/és a munkatermelékenység jelentős növekedése (Szlovákia) következett be, ami lehetővé tette a javuló költség-versenyképesség mellett az export dinamikus növelését és a kereskedelmi mérleg egyenleg javítását. Emellett Szlovákiában és Lengyelországban a magánszektor fogyasztási és beruházási keresletének növekedése mérsékelt volt, ami kedvezőbb nettó megtakarítói pozíciót eredményezett, mit a többi balti és közép-európai államban. Ugyan 2004-ben Szlovákiában és Lengyelországban is romlik a folyó fizetési mérleg egyenlege, de ennek mértéke csekély és elsősorban nem az export és a kereskedelmi mérleg, hanem a jövedelemegyenleg alakulásának tudható be.

III. A REÁL KONVERGENCIA AZ ÚJ TAGÁLLAMOKBAN

Jövedelem-konvergencia. Jelenleg jelentős az újonnan csatlakozott gazdaságok és az EU-átlag közötti jövedelmi rés függetlenül attól, hogy aktuális vagy vásárlóerő-paritásos árfolyamon történik a számítás. Az új tagállamok egy főre eső jövedelme PPS árfolyamon 2004-ben az Európai Unió átlagának 37% és 72% között szóródik: jövedelmi szintje alapján Szlovénia ugrik ki az újonnan csatlakozott államok közül felfelé, míg Lettország, Litvánia és Lengyelország lefelé. Ugyanakkor az új tagállamok jövedelmi szintjük alapján változatlanul messze elmaradnak a kohéziós államok (Görögország, Írország, Portugália, Spanyolország) mostani és csatlakozásuk időpontjában fennállt jövedelmi szintjétől.

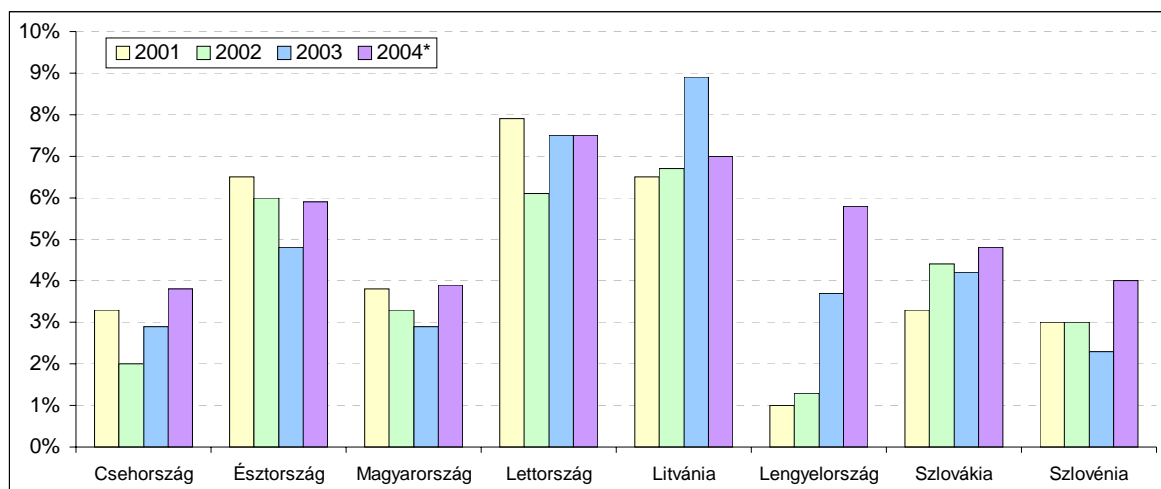
Grafikon 7. A egy főre eső GDP alakulása vásárlóerő standard alapú (PPS) árfolyamon az EU-15 százalékában

Az elmúlt években folyamatos és fokozatos, de a 2003-as kisebb megtorpanás leszámítva töretlen volt az újonnan csatlakozott országok jövedelmei szintjének közeledése az EU-15 átlagához, mérsékelve a fennálló fejlettségbeli rést. A konvergencia forrása az újonnan csatlakozott gazdaságok gyors növekedése: átlagos növekedési ütemük 2001-2004 között 4,1% és 5,3% között alakult szemben az EU-15 2-2,5%-os növekedési dinamikájával.

Aktuális árfolyamon számítva a fejlettségbeli rés magasabb a PPS árfolyamon számítottnál, ugyanakkor a közeledés dinamikája is erőteljesebb. Ez elsősorban annak tudható be, hogy az aktuális árfolyamon számított jövedelmi szinten nem csak a növekedési eltérések, de a nominális árfolyamok felértékelődése miatt is közeledik az EU euróban számított átlagához.

Az elmúlt években bekövetkezett jövedelem-konvergencia forrása eltérő volt az újonnan csatlakozott gazdaságokban: míg Magyarország, Lengyelország és Szlovénia esetében elsősorban a teljes tényezőtermelékenység emelkedése, addig Szlovákiában, Észtországban és Csehországban elsősorban a tőkefelhalmozás volt. Ugyanakkor súlyos probléma, hogy a termelékenység növekedése időben lassuló ütemű folyamat és a munkaerő hozzájárulása folyamatosan csökkenő mértékű. Ez utóbbit az alacsony foglalkoztatási ráta, az egyes országokban kiugróan magas munkanélküliség jól mutatja: a foglalkoztatási ráta átlaga a nyolc újonnan csatlakozott gazdaságban 2004-ben 59,5% lesz szemben az EU-15 64,5%-os szintjével és a munkanélküliség is eléri – jelentős országok közötti szórás mellett – a 10,2%-ot szemben az EU-15 8,1%-val.

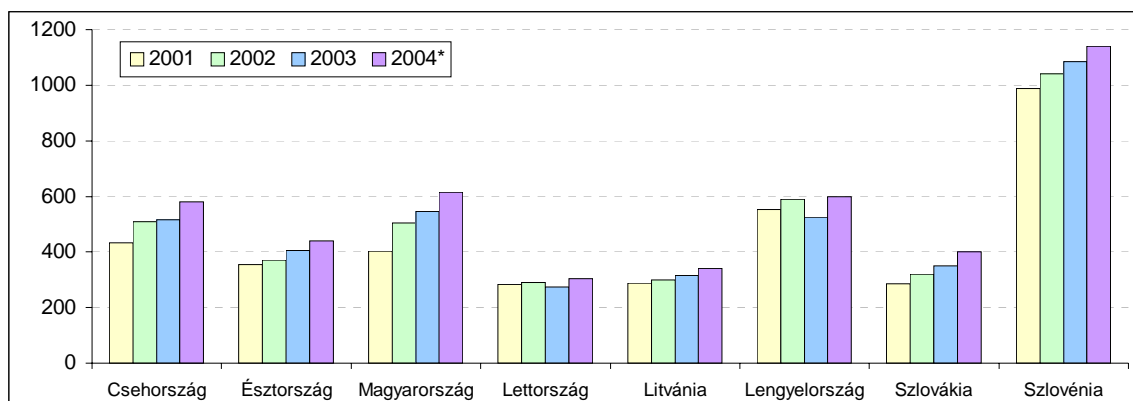
Grafikon 8. A GDP növekedési üteme az új tagállamokban

A nyolc gazdaság átlagát számítva a GDP növekedése 2004-ban meghaladta a korábbi évek átlagát és 2000-2004 között a legerőteljesebb dinamikát mutatta: a reál GDP átlagosan 5,3%-kal bővül idén. A növekedési ütem gyorsulása nem volt egyenletes és elsősorban a közép-európai országokban volt jelentős: Lengyelországban és Szlovéniában 2-2 százalékponttal, Magyarországon, Csehországban és Észtországban 1-1 százalékponttal lesz gyorsabb a tavalyinál. A növekedési ütemeket tekintve változatlanul a balti államok és Lengyelország növekednek a leggyorsabban, elérve illetve meghaladva a 6% feletti GD bővülést. Őket követi Szlovákia közel 5%-os növekedéssel, majd a sort Csehország, Magyarország és Szlovénia zárja 4%-os dinamikával.

A növekedési ütemek gyorsulása 2004-ben elsősorban a belföldi felhasználás dinamikus növekedésének tudható be, ezen belül is elsősorban a lakossági fogyasztás korábbi éveket meghaladó bővülésének. Ebben a jövedelmek bővülése, a háztartások likviditási pozíciójának és eladósodásának növekedése, valamint a kedvező várakozások nyomán meglódló költségi hajlandóság játszott a meghatározó szerepet. Emellett a kedvezőbb külső konjunktúra, az euró-övezet erőteljesebb importkereslete nyomán növekedett az export is, mérsékelve a nettó export általában negatív hozzájárulását a GDP növekedéséhez.

Bér-konvergencia. Az árak konvergenciájához hasonlóan kiemelten fontos a reál-konvergencia sebessége és fenntarthatósága szempontjából a bérszínvonal felzárkózása. A bér-konvergencia üteme befolyásolja az inflációt, a teljes tényező- és munkatermelékenység, valamint a költség-versenyképesség alakulását, és ezen keresztül az új tagállamok növekedését, miközben a bérrés mérséklődése hat a migráció, a munkanélküliség és munkaerő-kínálat alakulására az új és régi tagállamokban egyaránt.

A reál konvergencia mutatói közül a bérek felzárkózásában mutattak legerőteljesebb előrehaladást az új tagállamok. Az elmúlt 2 évben ugyanis a bérek jelentős és általában a munkatermelékenység változását meghaladó mértékű növekedése volt megfigyelhető az új tagállamok többségében. Az euróban kifejezett bruttó bérek az újonnan csatlakozott gazdaságokban 2003-2004-ben 9,9% (Szlovénia) és 25% (Szlovákia) között emelkedtek, és a gyors növekedés alól csak Lengyelország (2%) és Lettország (5%) volt kivétel.

Grafikon 9. Az euróban számított havi átlagos munkabérek aktuális árfolyamon

Az euróban számított bruttó bérek növekedése mögött két jelentősebb tényező hatása mutatható ki időben és országonként eltérő mértékű hozzájárulással. Az egyik a hazai valutában számított bruttó bérek növekedése, amely jelentős volt az elmúlt két évben mind a közösségi szektor, mind pedig a teljes gazdaságot tekintve. A gazdaságok többségében a bruttó bérek növekedési üteme meghaladta a munkatermelékenység növekedését, és ez az egység munkaerőköltségek növekedését és a költség-versenyképesség országonként eltérő mértékű romlását eredményezte. Az euróban számított bruttó bérek növekedéséhez 2004-ben a nemzeti valuták felértékelődése, illetve Szlovénia esetében a korábbi leértékelést felváltó rögzítés is hozzájárult különösen a Csehországban és Magyarországon.

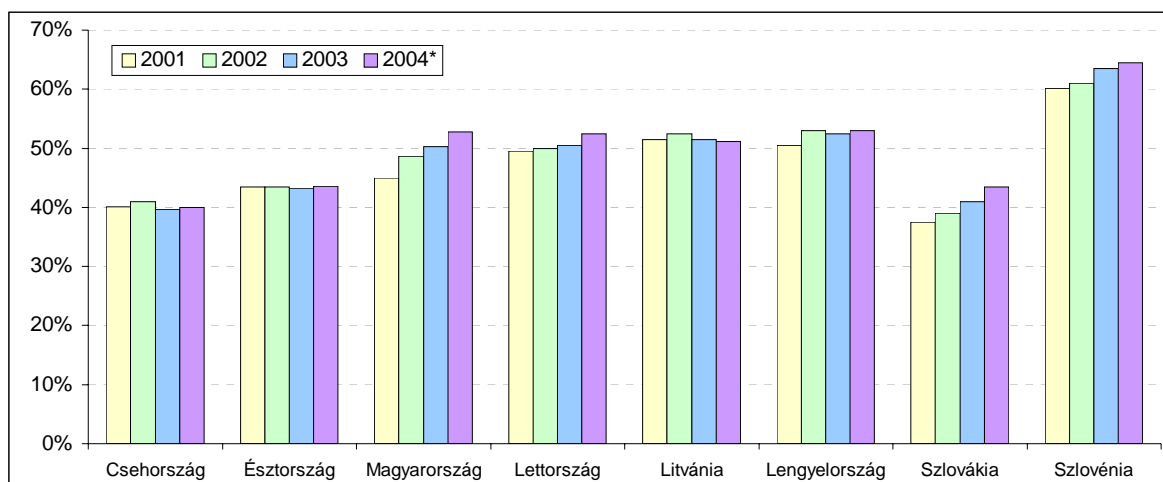
A két tényező hatása azonban eltérő mértékben és időbeli lefutással érvényesült az egyes gazdaságokban. Így tavaly mérséklődött a jövedelemkiáramlás és a reálbérek növekedési üteme, amiben a nominális bérkiáramlás lassulása és egyes gazdaságokban a nemzeti valuták leértékelődése is szerepet játszott. Ennek eredményeképpen 2003-ban az euróban számított havi munkabérek csökkentek Lengyelországban és Lettországon, illetve stagnáltak Csehországban és Litvániában. Ezzel szemben változatlanul erőteljes volt a bér-konvergencia Magyarország, Észtország, Szlovénia és Szlovákia esetében. Ezzel szemben 2004-ben a változatlanul erőteljes bérkiáramlás és valutafelértékelődés miatt közel 14%-kal növekedtek az euróban számított havi bruttó munkabérek Lengyelországban és Szlovákiában, illetve 12-12 százalékkal Magyarországon és Csehországban.

A bekövetkezett bérnövekedés ellenére a bérkonvergenciát tekintve az újonnan csatlakozott államok lemaradása meghaladja a GDP/fő vagy az árak felzárkózásában fennálló különbséget: miközben az árszínvonal a német árszínvonal 40-65% között, az egy főre jutó GDP aktuális árfolyamon 30-50% között áll, addig a bérek esetében ez Szlovéniát leszámítva 25-45% között alakul.

Ár-konvergencia. A pozitív inflációs eltérések mellett is az új tagállamok árszínvonala mélyen az EU-államok átlaga alatt található. Az árliberalizálás és a verseny erősödése, a támogatások leépítése, a költségtényezők fokozatos kiegyenlítődése, valamint az egyensúlyi árfolyamok irányába történő elmozdulás eredményeképpen a kereskedelemben kerülő javak árszintje erőteljesen konvergál a fejlett EU tagállamokéhoz. Ugyanakkor – miközben egyes szabályozott áras, vagy monopolpiacú termék árszintje eléri, vagy meghaladja az EU-árak átlagát - a kereskedelemben nem kerülő javak árszínvonala lassabban konvergál. Ebben szerepet játszanak az alacsonyabb munkaerőköltségek és tőkeintenzitás, illetve az egyes piaci szegmensekben az erőteljes verseny.

Az árszínvonalban eltéréseket eredményező további tényező, hogy magasabb a hatóságilag szabályozott árak köre és ezek többségében az árak még a piaci egyensúly alatt találhatók. Az említett tényezők miatt az árszínvonal változatlanul a fejlett és a kohéziós államok árszínvonala alatt található, annak ellenére, hogy az inflációs eltérések, illetve az újonnan csatlakozott közép-európai államok valutáinak felértékelődése csökkentette az ebben a tekintetben fennálló rést. A EU csatlakozás a verseny további erősödése, a termelési tényezők szabadabb áramlása, valamint az adó- és egyéb költségtényezőkre gyakorolt harmonizációs hatáson keresztül elősegíti majd az árszintek közeledését.

Grafikon 10. A GDP-alapú árszínvonal a német árszint százalékában

A korábbi évekhez hasonlóan idén is Szlovénia árszintje volt a legközelebb a német szinthez, miközben Szlovákiáé és Csehországé maradt el tőle leginkább. Az utóbbi esetében az árkonvergenciát már nem gátolta a 2003-as defláció de a lassú áremelkedés igen, míg Szlovákia esetében a folyó felzárkózás mellett az árszintek eltérést a munkaerőköltségekben, a szabályozott árakban, a nem kereskedhető termékek és szolgáltatások áraiban fennálló eltérés alakítja magyarázza.

Idén az ár-konvergencia dinamikáját illetően nincs változás a 8 csatlakozott államban: változatlanul Szlovákia, Szlovénia és Magyarország jeleskedik a leggyorsabb konvergenciával, köszönhetően a magas inflációs rátának. Az országok relatív pozíciójában nem következett be jelentős változás, mint ahogy abban sem, hogy az árszínvonal a német árszint 40% (Csehország) és 65% (Szlovénia) között alakul.

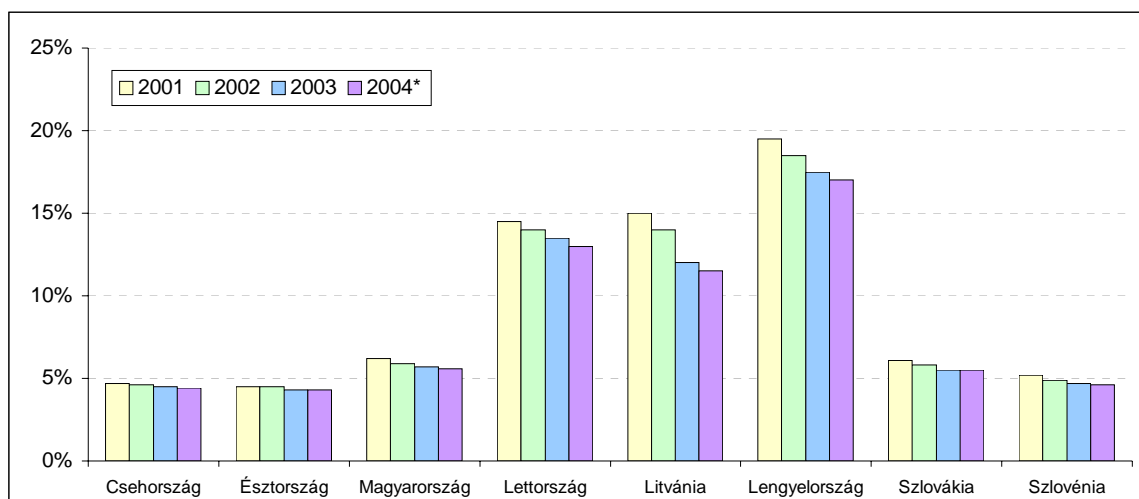
A közép-európai államok esetében sajátos, hogy a magasabb egy főre eső jövedelemmel rendelkező Csehországban és Szlovákiában az ár-konvergencia mélyen a jövedelmi szintje alatt található, míg Lengyelországban éppen ellenkezőleg az árak a jövedelmeknél erőteljesebben konvergáltak az EU-15 átlagához. Hasonlóképpen érdekesség, hogy a jövedelmi és bérkonvergenciával összehasonlítva az árak felzárkózása a legerőteljesebb a balti államok esetében, amihez a rögzített árfolyam mellett a korábban magas inflációs eltérések és erőteljes adó- és adminisztratív árharmonizáció is hozzájárult.

IV. A SZERKEZETI KONVERGENCIA AZ ÚJ TAGÁLLAMOKBAN

Az újonnan csatlakozott államok szerkezeti idomulásának, konvergenciájának egyik megbízható egyszerű mutatója a mezőgazdaságban alkalmazottak arányának alakulása a foglalkoztatottak teljes köréhez vetítve. Tavaly az Európai Unió 15 államában a foglalkoztatottak átlagosan 4,5 százaléka dolgozott a mezőgazdaságban és erdőgazdálkodásban. Az újonnan csatlakozott országok ebből a szempontból két csoportra bonthatók. A közép-európai országok (Lengyelország kivételével) és Észtország esetében a mezőgazdaságban alkalmazottak köre alig tér el az EU-15 átlagától, ráadásul nagyságuk a mezőgazdasági kibocsátás relatív, esetenként abszolút visszaszorulása mellett fokozatosan csökkent az elmúlt években. Ezekben a gazdaságokban a csatlakozás ebből a szempontból nem jelent tartós exogén sokkot, hiszen a mezőgazdaságban az alapvető szerkezeti átrendeződés már bekövetkezett az elmúlt években.

Grafikon 11.

A mezőgazdaságban alkalmazottak aránya a teljes munkaerő-állományon belül

Ugyanakkor a három másik gazdaság (Lengyelország, Lettország és Litvánia) esetében a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 3-4-szeresen haladja meg az EU-15 átlagát és bár ezekben a gazdaságokban is csökkent a mutató, a csatlakozást követően jelentős feszültségek keletkezhetnek.

Ezekben a gazdaságokban (különösen Lengyelországban) az átlagot meghaladó a munkanélküliségi ráta és a mezőgazdaságból esetlegesen felszabaduló munkaerő a munkanélküliek számát, vagy a foglalkoztatottakkal arányát csökkenti majd. A magas munkanélküliség mellett részben a gazdaság további szegmensei is a munkanélküliséget növelő átszervezés (Lengyelország) előtt állnak, részben nagyon gyenge a tercier szektor munkaerőt felszívó képessége (Lettország és Litvánia). A magas mezőgazdasági munkaerő ebben a három gazdaságban egyértelműen a konvergencia egyik problémája lesz az elkövetkező években.

Összességében a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya 2003-ban és 2004-ben is fokozatosan mérséklődik az új tagállamokban: a magasabb aránnyal rendelkező országok esetében a csökkenés eléri a 0,5-1 százalékpontot, az alacsonyabb mutatójú közép-európai államokban pedig 0,2-0,3 százalékpontot.